

MARTIN ŠRAJER / 21. 3. 2019

Já, truchlivý bůh

Směšné lásky psal Kundera v rozmezí let 1958 až 1968. První tři povídky (*Já, truchlivý bůh*, *Sestřičko mých sestřiček* a *Nikdo se nebude smát*) vydal Československý spisovatel v edici Život kolem nás v roce 1963. O dva roky později na ně navázal Druhý sešit směšných lásek s povídkami *Zlaté jablko věčné touhy*, *Zvěstovatel* a *Falešný autostop* a konečně v roce 1968 byl vydán Třetí sešit směšných lásek, obsahující povídky *Symposion*, *Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvým*, *Eduard a Bůh*, *Doktor Havel po dvaceti letech*.

Povídka *Já, truchlivý bůh* se prvního zfilmování dočkala již v roce 1967. V brněnském televizním studiu ji na základě scénáře Kunderovy tehdejší manželky Věry Hrabánkové filmovou řečí převyprávěl Jaroslav Horan s Milošem Kopeckým v hlavní roli. Stejného herce si pro celovečerní zpracování předlohy vybral Antonín Kachlík.^[1] Scénář psal s Milanem Kunderou přímo na tělo Kopeckému a Pavlu Landovskému, jehož postava dostala ve filmu výrazně více prostoru než v předloze. Natáčení mělo začít hned po letních prázdninách 1968. V polovině srpna proto Kachlík se svým produkčním odjel do Brna zajistit ubytování pro štáb. O dva dny později vpadly do země vojska Varšavské smlouvy. Výrobu filmu tyto události nicméně zásadně nezbrzdily a na podzim následujícího roku vstoupil do kin. Z distribuce byl ovšem kvůli politickému angažmá Milana Kundery během Pražského jara zakrátko stažen.^[2]

Hlavním hrdinou a ironickým vypravěčem melancholické anekdoty je muž ve středních letech, vysloužilý alfa samec Adolf. Adolf o máločem pochybuje. Ze všeho nejméně o své morální a intelektuální nadřazenosti nad zbytkem populace. Sebestředný, sám sebou se opájející bonviván nás s výpomocí nepřeberného množství bonmotů provází svým vztahem s devatenáctiletou studentkou konzervatoře (Hana Lelitová). Zaujetí je to ovšem jednostranné. Janičce zrychlují tep výlučně muži z uměleckých kruhů, jimiž Adolf (stejně jako všemi ostatními) opovrhne. Pocit odmítnutí sebelítostivého hrdinu přiměje k vymyšlení trestu. Ten má podobu Apostolka, nevzdělaného řeckého

partyzána, kterého protagonista Janičce podstrčí coby věhlasného hudebního skladatele z jihu Evropy. Doufá přitom, že když dívka pozná, co jsou umělci ve skutečnosti zač, začne si vážit jeho společnosti.

Janička se ovšem do řeckého nápadníka skutečně zamiluje a počne s ním dítě. Po Apostolkově návratu do vlasti společnost jiných mužů, především pak marně žadonícího Adolfa, odmítá. Vzдор nepochopení a pohrdání svých kamarádek a rodičů je odhodlána postavit se nové životní výzvě sama, dítě si ponechat a vychovat jej jako svobodná matka. Dívka, která se hrdinovi jevila jako snadná kořist, tak nakonec projevuje větší odvahu a pevnější charakter než Adolf, odsouzený pro pokřivenost svého charakteru ke společnosti feny – jediného tvora, jehož život dokáže plně kontrolovat. Adolf svým zcizujícím komentářem sice celý film školil diváky, ale v závěru je to on, komu je udělena nejdůležitější lekce.

Prakticky všechny ženy, které se ve filmu objeví, jsou povrchní, marnivé a naivní, schopné konverzovat pouze o mužích, lásce a fyzické přitažlivosti. Nehraje přitom roli, zda je sledujeme pohledem Adolfa. Přihloupými sexuálními objekty jsou také ve scénách, které nezprostředkovávají subjektivní hledisko nepokrytě sexistického hrdiny. Muže film naopak vykresluje jako protřelé manipulátory, kteří si za každé situace dokážou udržet nadhled, částečně vyvažující jejich nezodpovědné jednání. Přesto je to v rozporu s touto dělbou rolí nakonec žena, která se zachová rozumně a dospěle, která odmítne brát lásku jako pouhou hru a být něčím majetkem.

Truchlivý bůh má ze všech kunderovských adaptací nejblíže ke komedii. Nejvíce je to patrné na samoučelně estrádním charakteru některých neústrojných scén Miloše Kopeckého s Pavlem Landovským, jenž svou karikaturu cizince založil na „hláškách“ pronášených lámanou češtinou. Ani důsledky ústředního žertu zde nemají srovnatelně závažné konsekvence jako v jiných filmech podle Kundery. Film si zásluhou ležérního projevu Miloše Kopeckého, kterého Kachlík využívá namísto jiných, nápaditějších filmových ekvivalentů knižního komentáře, po celý čas udržuje nádech nezávazné hříčky. Nevzniká tak kontrast mezi lehkým tónem vypravěče a tragickým faktem, že svým jednáním ostatní ponižuje a ničí jim životy.

Antonín Kachlík, který patřil spíše k režisérům-řemeslníkům než k autorským osobnostem, se plně podřídil literární předloze a namísto svého inscenačního umu

nechává vyniknout výkonům dvou výrazných hereckých osobností. Namísto náznaků volí názornost. Namísto výmluvných obrazů slova. Jde tak o velmi důslednou, místy přímo doslovnou adaptaci povídky, třebaže za cenu přílišné upovídanosti a jisté výrazové topornosti. Také hlavní oživující prvek zvoleného pojetí, Adolfovy „metatextové“ promluvy do kamery, má literární podstatu. Lze tak souhlasit s dobovým hodnocením Gustava Francla, který o filmu nesmlouvavě napsal: „Věru si těžko představit pasivnější a problematičtější způsob transkripce, než jaké použil v tomto případě režisér Antonín Kachlík.“^[3]

Nebylo by ale spravedlivé *Truchlivého boha* zcela zatratit. Jako exhibice dvou hereckých velikánů stále baví a ústřední myšlenku Kunderovy předlohy zachovává. Svou formou pak podněcuje k řadě otázek týkajících se možných adaptačních přístupů k literatuře a svým obsahem zas ke kritickému zamyšlení nad ostentativně dehonestujícími reprezentacemi žen v českých filmech ze šedesátých let. Třebaže nejde o otázky, kvůli kterým film před padesáti lety vznikl, přinejmenším kvůli oživení debaty o „zlatých šedesátých“ není od věci si je položit.

Já, truchlivý bůh (ČSSR 1969), režie: Antonín Kachlík, scénář: Milan Kundera, Antonín Kachlík, kamera: Jane Němeček, hudba: Vladimír Sommer, hrají: Miloš Kopecký, Pavel Landovský, Hana Lelitová, Jiřina Jirásková, Květoslava Houdlová, Ivana Mixová, Jarmila Gerlová, Pavla Maršálková a další. Filmové studio Barrandov, 82 min.

Poznámky:

^[1] Kachlík chtěl původně zadaptovat *Zlaté jablko věčné touhy*, ale jeho zápletky by na celovečerní film údajně nevystačila. Zvažoval také zfilmování *Žertu*, ale Kundera se dřív domluvil s Jaromilem Jirešem.

^[2] Kundera si ve filmu původně zahrál i malou roli jednoho z mužů v kavárně, ulpívajících svými lačnými pohledy na okolních ženách. Scéna ovšem byla z konečné verze vystřižena.

^[3] Gustav Francel, S láskou nejsou žádné žerty. *Film a doba* 1969, č. 10, s. 527.